

Indywidualizowane podejście do uczniów

Autor: Dorota Tomaszewicz

Rysunki: Danuta Sterna

Wydawca:

Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej

ul. Noakowskiego 10/1

00-666 Warszawa

www.ceo.org.pl

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Wstęp

Niniejsze opracowanie przeznaczone jest dla pracowników systemu oświaty: nauczycieli, pracowników placówek doskonalenia nauczycieli, poradni psychologiczno-pedagogicznych, bibliotek pedagogicznych, doradców metodycznych i trenerów oświaty.

Celem tego poradnika jest wsparcie osób wspomagających szkoły i placówki oświatowe w rozwijaniu kompetencji kluczowych, szczególnie w obszarze umiejętność uczenia się uczniów sprzyjającym zindywidualizowanemu podejściu do ucznia. Jest to jednocześnie materiał, który może zostać wykorzystany jako element przygotowania pracowników do procesowego wspomagania szkół w obszarach związanych z kształceniem kompetencji kluczowych uczniów.

Dzięki lekturze poradnika Czytelnik / Czytelniczka pozna:

- dokumenty źródłowe oraz charakterystykę kompetencji kluczowych, ich rolę i znaczenie w procesie uczenia się przez całe życie,
- związek pomiędzy umiejętnością uczenia się a indywidualnym podejściem do ucznia,
- sposoby pracy nauczycieli kształtujące umiejętność uczenia się uczniów,
- etapy procesowego wspomagania szkół,
- rozwiązania przydatne w procesowym wspomaganiu szkoły z uwzględnieniem specyfiki rozwijania umiejętności uczenia się.

Doświadczenia autorki

Nauczyciel dyplomowany, certyfikowany coach ICC, trener, asesor AC/DC, doradca zawodowy i edukacyjny.

Swoje 20 – letnie doświadczenie zdobyłam jako trener/ekspert i koordynator projektów szkoleniowo – doradczych realizowanych dla oświaty i biznesu. Od 1998 roku współpracuję z ośrodkami doskonalenia nauczycieli, od 2010 roku z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji. W latach 2013 – 2015 pracowałam w projekcie *System doskonalenia nauczycieli oparty na ogólnodostępnym kompleksowym wspomaganiu szkół* oraz wdrażałam procesowe wspomaganie na wszystkich etapach edukacji w ramach projektów powiatowych. W 2016 roku pracowałam jako trener i moderator w projekcie *Wspomaganie szkół w rozwoju kompetencji kluczowych uczniów, adresowanym do pracowników placówek doskonalenia nauczycieli, poradni psychologiczno-pedagogicznych, bibliotek pedagogicznych oraz trenerów oświaty: Jak wspomagać szkoły w zakresie kształcenia kompetencji kluczowych uczniów? Wykorzystywanie doświadczeń, eksperymentów i innych metod aktywizujących*

*uczniów. Od 2016 roku pracuję jako ekspert, trener i doradca w projekcie *Wsparcie kadry jednostek samorządu terytorialnego w zarządzaniu oświatą ukierunkowanym na rozwój szkół i kompetencji kluczowych uczniów.**

W ramach powyższych projektów byłam również autorką i współautorką licznych materiałów i publikacji, między innymi: *Jak wspomagać prace szkoły? – Poradnik dla pracowników instytucji wspomagania, Wspomaganie szkół w rozwoju umiejętności uczenia się, Rozwój szkół i kompetencji kluczowych uczniów w podległych JST szkołach i placówkach.*

I. Kompetencje kluczowe

1. Charakterystyka kompetencji kluczowych

Stale zmieniająca się rzeczywistość, postępująca globalizacja, rozwój technologii powodują, że Unia Europejska staje przed nowymi wyzwaniami. Każdy obywatel UE, aby sprostać wyzwaniom cywilizacyjnym XXI wieku, przystosować się do szybko zmieniającego się świata, potrzebuje szerokiego wachlarza kompetencji. Zasadniczą rolę ma tutaj do odegrania edukacja, która powinna zapewnić każdemu młodemu obywatelowi Europy rozwój tych najważniejszych kompetencji zwanych kompetencjami kluczowymi i przygotować ich tym samym do procesu uczenia się przez całe życie. 18 grudnia 2006 r. Parlament Europejski i Rada ustanowiły

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

zalecenie¹ w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (ramy odniesienia).

Kompetencje kluczowe to **wiedza, umiejętności i postawy** jakich ludzie potrzebują do samorealizacji, rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia. W Zaleceniu Parlamentu Europejskiego i Rady uwzględnionych zostało **osiem kompetencji kluczowych**:

- 1) porozumiewanie się w języku ojczystym;
- 2) porozumiewanie się w językach obcych;
- 3) kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne;
- 4) kompetencje informatyczne;
- 5) umiejętność uczenia się;
- 6) kompetencje społeczne i obywatelskie;
- 7) inicjatywność i przedsiębiorczość;
- 8) świadomość i ekspresja kulturalna.

Porozumiewanie się w języku ojczystym to „zdolność wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) oraz językowej interakcji w odpowiedniej i kreatywnej formie w pełnym zakresie kontekstów społecznych i kulturowych – w edukacji

¹Eur-lex, [Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie](#), [online, dostęp dn. 08.01.2018].

i szkoleniu, pracy, domu i czasie wolnym.”² Na poziomie wiedzy wymaga znajomości słownictwa, gramatyki i funkcji języka, ale też znajomości pewnego zakresu tekstów literackich i znajomości cech rozmaitych stylów. Na poziomie umiejętności wymaga porozumiewania się w różnych sytuacjach komunikacyjnych. Na poziomie postaw to skłonność do krytycznego i konstruktywnego dialogu, wrażliwość na walory estetyczne, zainteresowanie kontaktami z innymi ludźmi.

Porozumiewanie się w językach obcych opiera się w znacznej mierze na tych samych wymiarach umiejętności co porozumiewanie się w języku ojczystym.

W zakresie wiedzy wymaga znajomości słownictwa, gramatyki funkcjonalnej, znajomość konwencji społecznych, aspektu kulturowego i zmienności języków.

W zakresie umiejętności wymaga rozumienia komunikatów słownych, inicjowania, podtrzymywania i kończenia rozmowy oraz czytania, rozumienia i pisanie tekstów, odpowiednio do potrzeb danej osoby. W zakresie postaw to świadomość różnorodności kulturowej, zainteresowanie i ciekawość języków i komunikacji międzykulturowej.

Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne

wiążą się z umiejętnością rozwijania i wykorzystywania myślenia matematycznego do rozwiązywania problemów wynikających z codziennych sytuacji oraz zdolność i chęć wykorzystywania własnych zasobów (kompetencje naukowe) do wyjaśniania świata przyrody, wyciągania wniosków, stosowania wiedzy (kompetencje techniczne)

² Eur-lex, [Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie](#), [online, dostęp dn. 08.01.2018].

w odpowiedzi na postrzegane potrzeby. Wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją to:

- umiejętność liczenia, znajomość miar i struktur, głównych operacji matematycznych, rozumienie terminów i pojęć matematycznych, znajomość podstawowych praw rządzących przyrodą, rozumienie wpływu nauki i technologii na otaczający nas świat,
- stosowanie głównych zasad i procesów matematycznych w codziennych sytuacjach, zdolność do wykorzystywania i posługiwania się narzędziami i urządzeniami technicznymi oraz danymi naukowymi do osiągnięcia celu,
- szacunek dla prawdy, chęć szukania przyczyn i oceniania ich zasadności, postawa krytycznego rozumienia, zainteresowanie kwestiami etycznymi, poszanowanie bezpieczeństwa.

Kompetencje informatyczne to umiejętność wykorzystywania technologii społeczeństwa informacyjnego. Opierają się na podstawowych umiejętnościach w zakresie TIK. Na poziomie wiedzy obejmują znajomość podstawowych aplikacji komputerowych, np. edytorów tekstu, arkuszy kalkulacyjnych, baz danych. Wymagają rozumienia możliwości i potencjalnych zagrożeń związanych z internetem i komunikacją za pośrednictwem mediów elektronicznych (poczta elektroniczna, narzędzia sieciowe). Na poziomie umiejętności to zdolność poszukiwania, gromadzenia i przetwarzania informacji oraz ich wykorzystywania w krytyczny i systematyczny sposób. Zaś na poziomie postaw to krytyczna i refleksyjna postawa

w stosunku do dostępnych informacji oraz odpowiedzialnego wykorzystywania mediów interaktywnych.

Umiejętności uczenia się to kompetencja związana z konsekwentnym i wytrwałym uczeniem się, a także z organizowaniem procesu własnego uczenia się. Wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją to:

- znajomość i rozumienie własnych preferowanych strategii uczenia się, mocnych i słabych stron swoich umiejętności, zdolności do poszukiwania możliwości kształcenia i doskonalenia,
- umiejętność czytania, pisania, liczenia, a także umiejętności stosowania TIK koniecznych do dalszego uczenia się, zdolność do poświęcania czasu na indywidualną naukę oraz na dzielenie się wiedzą i doświadczeniem z innymi,
- motywacja i wiara we własne możliwości związane z uczeniem się, nastawienie na rozwiązywanie problemów, ciekawość w poszukiwaniu możliwości uczenia się.

Kompetencje społeczne i obywatelskie wiążą się z zachowaniami przygotowującymi ludzi do skutecznego i konstruktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym oraz rozwiązywania konfliktów w razie potrzeby. Wymagają wiedzy w zakresie rozumienia zasad postępowania, znajomości reguł zachowania ogólnie przyjętych w różnych społeczeństwach i środowiskach, świadomości podstawowych pojęć dotyczących osób, grup, organizacji zawodowych, równości płci i niedyskryminacji, społeczeństwa i kultur, znajomości pojęć

demokracji, sprawiedliwości, równości, obywatelstwa i praw obywatelskich, znajomości współczesnych wydarzeń, jak i głównych wydarzeń w narodowej, europejskiej i światowej historii. Do umiejętności w ramach tej kompetencji zaliczyć można konstruktywne porozumiewanie się w różnych środowiskach, wykazywanie się tolerancją, negocjowanie, udział w działaniach społeczności i procesach podejmowania decyzji od lokalnych, przez krajowe, po europejskie, ze szczególnym zwróceniem uwagi na głosowania. Postawy charakterystyczne dla tej kompetencji to współpraca, asertywność i prawość, pełne poszanowanie praw człowieka.

Inicjatywność i przedsiębiorczość oznacza zdolność do wcielania pomysłów w czyn. Człowiek inicjatywny i przedsiębiorczy posiada wiedzę dotyczącą zagadnień stanowiących kontekst pracy i życia ludzi, takich jak ogólne rozumienie zasad działania gospodarki. Posiada umiejętność do zarządzania projektami, umiejętności pracy indywidualnej i zespołowej. Postawa przedsiębiorcza charakteryzuje się inicjatywnością, aktywnością, niezależnością i innowacyjnością.

Świadomość i ekspresja kulturalna wymaga doceniania twórczego wyrażania idei, doświadczeń i uczuć za pośrednictwem muzyki, sztuk teatralnych, literatury i sztuk wizualnych. Wiedza, umiejętności i postawy charakterystyczne dla tej kompetencji to podstawowa znajomość najważniejszych dzieł kultury, w tym współczesnej kultury popularnej, wrażliwość i przyjemność z odbioru dzieł sztuki i widowisk, zdolność do odniesienia własnych poglądów do opinii innych, rozumienie własnej kultury, poczucie tożsamości, kreatywność, udział w życiu kulturalnym.

2. Podstawy prawne kształcenia kompetencji kluczowych

Konieczność kształcenia kompetencji kluczowych wynika z zapisów Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej³. W podstawie programowej dla szkoły podstawowej określono następujące cele kształcenia:

- 1) wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu i szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia (rodzina, przyjaciele);
- 2) wzmacnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej;

³ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej* (Dz. U. poz. 356)

- 3) formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób;
- 4) rozwijanie kompetencji, takich jak: kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość;
- 5) rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania;
- 6) ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności;
- 7) rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki;
- 8) wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat;
- 9) wspieranie ucznia w rozpoznawaniu własnych predyspozycji i określaniu drogi dalszej edukacji;
- 10) wszechstronny rozwój osobowy ucznia przez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;
- 11) kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość;
- 12) zachęcanie do zorganizowanego i świadomego samokształcenia opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy;
- 13) ukierunkowanie ucznia ku wartościom.

Cele określone w podstawie programowej dla szkoły branżowej I stopnia to:

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

- 1) przyswojenie przez uczniów określonego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyk;
- 2) zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;
- 3) kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.

Podstawa programowa nakłada na nauczycieli obowiązek kształcenia takich umiejętności jak:

- 1) sprawne komunikowanie się w języku polskim oraz w językach obcych nowożytnych;
- 2) sprawne wykorzystywanie narzędzi matematyki w życiu codziennym, a także kształcenie myślenia matematycznego;
- 3) poszukiwanie, porządkowanie, krytyczna analiza oraz wykorzystanie informacji z różnych źródeł;
- 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
- 5) rozwiązywanie problemów, również z wykorzystaniem technik mediacyjnych;
- 6) praca w zespole i społeczna aktywność;
- 7) aktywny udział w życiu kulturalnym szkoły, środowiska lokalnego oraz kraju.

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych w trakcie kształcenia ogólnego w branżowej szkole I stopnia należą:

- 1) czytanie - umiejętność rozumienia, wykorzystania i refleksyjnego przetworzenia tekstów, w tym tekstów kultury, prowadząca do osiągnięcia własnych celów, rozwoju osobowego oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa;
- 2) myślenie matematyczne - umiejętność wykorzystania narzędzi matematyki w życiu codziennym oraz formułowania sądów opartych na rozumowaniu matematycznym;
- 3) myślenie naukowe - umiejętność wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów, a także formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa;
- 4) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie;
- 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi;
- 6) umiejętność wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji;
- 7) umiejętność rozpoznawania własnych potrzeb edukacyjnych oraz uczenia się;
- 8) umiejętność pracy zespołowej.

Z powyższego wynika, iż kształtowane umiejętności bezpośrednio wpłyną na rozwijanie kompetencji kluczowych. Powiązania pomiędzy kompetencjami kluczowymi a wybranymi zapisami podstawy programowej przedstawia poniższa tabela.

Kompetencje kluczowe	Wybrane odniesienia z podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej i szkoły branżowej I stopnia
Porozumiewanie się w języku ojczystym	szkoła dba o wyposażenie uczniów w wiadomości i umiejętności umożliwiające komunikowanie się w języku polskim w sposób poprawny i zrozumiały, wprowadza uczniów w świat literatury, ugruntowuje zainteresowania czytelnicze uczniów, wyposaża w kompetencje do krytycznego odbioru utworów literackich i innych tekstów kultury; w podstawie programowej wskazuje się na rolę biblioteki oraz zachęca do podejmowania indywidualnych prac twórczych;
Porozumiewanie się w języku obcym	jako ważne zadanie szkoły w podstawie programowej wskazuje się kształcenie w zakresie porozumiewania się w językach obcych nowożytnych;

	<p>w klasach I-VI szkoły podstawowej uczniowie uczą się jednego języka obcego nowożytnego, natomiast w klasach VII i VIII - dwóch języków obcych nowożytnych od klasy VII wskazuje się także na możliwość wprowadzania nauczania dwujęzycznego;</p>
<p>Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne</p>	<p>zadaniem szkoły jest kształcenie myślenia matematycznego, wykorzystanie narzędzi matematyki w życiu codziennym, stwarzanie uczniom warunków do nabywania wiedzy i umiejętności niezbędnych do rozwiązywania problemów;</p>
<p>Kompetencje informatyczne</p>	<p>szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, ma kształtować umiejętność posługiwania się aplikacjami komputerowymi; umiejętności posługiwania się komputerem i urządzeniami cyfrowymi ma być kształcona na zajęciach z różnych przedmiotów;</p> <p>Szkoła ma także przygotować uczniów do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania</p>

	się w przestrzeni cyfrowej;
Umiejętność uczenia się	nauczyciele mają podejmować działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, zastosowanie metody projektu, wdrażanie uczniów do planowania, organizowania swojej pracy i samooceny, kształcenie umiejętności rozpoznawania własnych potrzeb edukacyjnych;
Kompetencje społeczne i obywatelskie	kształcenie i wychowanie ma sprzyjać rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów; zadania szkoły w tym zakresie to: wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat, wychowanie w duchu akceptacji dla drugiego człowieka, kształtowanie postawy szacunku do środowiska przyrodniczego, kształcenie umiejętności pracy zespołowej m.in. poprzez zastosowanie metody projektu;
Inicjatywność i przedsiębiorczość	szkoła ma przygotować uczniów do wyboru dalszego kierunku kształcenia, rozwijać przedsiębiorczość

	i kreatywność poprzez zastosowanie między innymi metody projektu;
Świadomość i ekspresja kulturalna	szkoła ma umożliwić uczniom aktywny udział w życiu kulturalnym szkoły, środowiska lokalnego oraz kraju;

Kolejnym aktem prawnym, w którym odnajdziemy odniesienia do kompetencji kluczowych jest Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek⁴. Charakterystyki poszczególnych wymagań są powiązane z kompetencjami kluczowymi i sposobem ich kształcenia. Poniższa tabela przedstawia przykłady takich powiązań.

Wymaganie	Powiązanie z kompetencjami kluczowymi
Wymaganie 1. Procesy edukacyjne są zorganizowane w sposób sprzyjający uczeniu się - <i>Organizacja procesów edukacyjnych umożliwia uczniom powiązanie różnych dziedzin wiedzy i jej wykorzystanie.</i>	Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne. Umiejętność uczenia się.

⁴Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz. U. poz. 1611).

<p>Wymaganie 2. Uczniowie nabywają wiadomości i umiejętności określone w podstawie programowej - <i>Uczniowie nabywają wiadomości i umiejętności określone w podstawie programowej i wykorzystują je podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów. Podstawa programowa jest realizowana z wykorzystaniem warunków i sposobów jej realizacji.</i></p>	<p>Porozumiewanie się w języku ojczystym.</p> <p>Kompetencje porozumiewania się w języku obcym.</p> <p>Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne.</p> <p>Kompetencje informatyczne.</p> <p>Umiejętność uczenia się.</p> <p>Kompetencje społeczne i obywatelskie.</p> <p>Inicjatywność i przedsiębiorczość.</p>
<p>Wymaganie 3. Uczniowie są aktywni - <i>Uczniowie inicjują i realizują różnorodne działania na rzecz własnego rozwoju, rozwoju szkoły lub placówki i społeczności lokalnej.</i></p>	<p>Kompetencje społeczne i obywatelskie.</p> <p>Inicjatywność i przedsiębiorczość.</p>
<p>Wymaganie 4. Kształtowane są postawy i respektowane normy społeczne - <i>relacje między wszystkimi członkami społeczności szkolnej są oparte na</i></p>	<p>Inicjatywność i przedsiębiorczość.</p>

<i>wzajemnym szacunku i zaufaniu.</i>	
<p>Wymaganie 7. Szkoła lub placówka współpracuje ze środowiskiem lokalnym na rzecz wzajemnego rozwoju</p> <p><i>- Szkoła lub placówka, w sposób celowy, współpracuje z instytucjami i organizacjami działającymi w środowisku lokalnym.</i></p>	<p>Porozumiewanie się w języku ojczystym.</p> <p>Świadomość i ekspresja kulturalna.</p>
<p>Wymaganie 9. Zarządzanie szkołą lub placówką służy jej rozwojowi -</p> <p><i>Zarządzanie szkołą lub placówką koncentruje się na zapewnieniu warunków organizacyjnych odpowiednich do realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych.</i></p>	<p>Porozumiewanie się w języku ojczystym.</p> <p>Kompetencje porozumiewania się w języku obcym.</p> <p>Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne.</p> <p>Kompetencje informatyczne.</p> <p>Umiejętność uczenia się.</p> <p>Kompetencje społeczne i obywatelskie.</p> <p>Inicjatywność i przedsiębiorczość.</p> <p>Świadomość i ekspresja kulturalna.</p>

Wśród 8 wyżej opisanych kompetencji kluczowych jest umiejętność uczenia się uczniów. Nauczyciele stają przed koniecznością poszukiwania sposobów na organizację procesu edukacyjnego ukierunkowanego na umiejętność uczenia się i sprzyjającego indywidualnemu podejściu do ucznia.

Ważnym elementem w organizowaniu procesów edukacyjnych jest uwzględnianie przez nauczyciela sposobów i warunków realizacji podstawy programowej.

3. Sposoby i warunki realizacji podstawy programowej:

W kształtowaniu kompetencji kluczowej, jaką jest **umiejętność uczenia się uczniów** nie wystarczają już tradycyjne metody pracy. W podstawie programowej kształcenia ogólnego zostały określone warunki i sposoby jej realizacji w odniesieniu do każdego z rodzajów zajęć edukacyjnych. Zawierają one informacje na temat odpowiedniego dostosowania pomieszczeń szkolnych, wyposażenia sal w sprzęt i pomoce dydaktyczne, aranżacji przestrzeni, a także informacje na temat organizacji procesów edukacyjnych, w tym stosowanych przez nauczycieli metod. Poniższa tabela przedstawia przykładowe informacje dotyczące organizacji procesów edukacyjnych na różnych przedmiotach.⁵

⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. poz. 356).

Zajęcia edukacyjne	Przykłady organizacji procesów edukacyjnych
Edukacja wczesnoszkolna	<p>organizacja pracy dziecka w formie wielokierunkowej dziennej aktywności, z uwzględnieniem pracy z udziałem całego zespołu, pracy w grupach, pracy indywidualnej;</p> <p>metody pracy na lekcji dostosowywane są do stylu uczenia się dzieci;</p> <p>warsztat pracy nauczyciela powinien opierać się na współczesnych podstawach naukowych;</p> <p>w edukacji polonistycznej codzienne czytanie fragmentów lektur i wspólne rozmowy na ich temat;</p> <p>wykorzystywanie przez nauczycieli gier i zabaw edukacyjnych;</p>
Język polski	<p>stosowanie takich metod jak: dyskusja, debata, drama, projekt edukacyjny;</p>
Język obcy nowożytny	<p>wykorzystanie autentycznych materiałów źródłowych;</p> <p>stosowanie tablicy interaktywnej;</p> <p>stosowanie różnych technik ułatwiających uczenie się;</p> <p>organizowanie wydarzeń związanych z językami obcymi, np. konkursy, wystawy, spotkania czytelnicze, zajęcia teatralne,</p>

	eTwinning;
Muzyka	udział w koncertach, lekcje w salach koncertowych, muzeach; współtworzenie i udział w koncertach, imprezach muzycznych; projekty interdyscyplinarne;
Plastyka	lekcje w galeriach, muzeach, obiektach sakralnych; wycieczki; tworzenie wystaw prac uczniów;
Historia	klasyczne metody, jak: opis, pogadanka, wykład, metody aktywizujące, oparte na działaniu, np. przygotowanie prezentacji komputerowych, zajęcia z tablicą interaktywną, tworzenie programów multimedialnych, filmy, praca z mapą, gry dydaktyczne, inscenizacje, przedstawienia; wycieczki do muzeów, miejsc pamięci, korzystanie z rekonstrukcji historycznych, spotkania z ciekawymi ludźmi/świadkami historii; sięganie po propozycje dydaktyczne, którymi dysponują zarówno fundacje (takie jak np. Ośrodek KARTA, Ośrodek

	„Pamięć i Przyszłość”, Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT), jak również Instytut Pamięci Narodowej;
Wiedza o społeczeństwie	metody rozwiązywania problemów; wycieczki edukacyjne;
Przyroda	obserwacja w terenie; metody aktywizujące z wykorzystaniem komputera, jego oprogramowania i dostępnych (lokalnie, jak i w sieci) zasobów elektronicznych (słowniki, encyklopedie, programy multimedialne, w tym programy edukacyjne); zajęcia z tablicą interaktywną, filmy i gry dydaktyczne;
Geografia	obserwacje w terenie; projekty edukacyjne; stosowanie TIK; strategie wyprzedzające; debaty, seminaria, konkursy, wystawy fotograficzne, opracowywanie przewodników, folderów, portfolio; praca w grupach;
Biologia	zajęcia terenowe; doświadczenia i obserwacje;

Chemia	metoda eksperymentu; projekt edukacyjny;
Fizyka	eksperymentowanie; rozwiązywanie zadań problemowych; praca z materiałami źródłowymi;
Matematyka	eksperymentowanie z liczbami; rozwiązywanie zagadek logicznych; metody kształcące abstrakcyjne myślenie;
Informatyka	projekty indywidualne i zespołowe;
Technika	metoda projektu;
Wychowanie fizyczne	integrowanie treści z innymi przedmiotami, np. biologia, fizyka;
Edukacja dla bezpieczeństwa	spotkania, prelekcje, wykłady z policjantami, strażnikami miejskimi, ratownikami medycznymi, kombatanami, ekologami, psychologami itp.; udział w konkursach;

Obok stosowania metod sprzyjających uczeniu się nauczyciel w organizacji procesów edukacyjnych powinien wziąć również pod uwagę gro czynników wpływających na efektywne uczenie się, indywidualne dla każdego dziecka.

4. Predyspozycje ucznia odnośnie do sposobu uczenia się:

Gordon Dryden i Jeannette Vos w książce „Rewolucja w uczeniu się” podają wskazówki odnoszące się do organizowania procesu uczenia się oraz opisują istotne zagadnienia wpływające na ten proces. Podkreślają nabywanie umiejętności radzenia sobie w różnych sytuacjach życiowych poprzez położenie nacisku na:

- 1) szacunek do siebie i rozwój osobisty,
- 2) doskonalenie umiejętności życiowych,
- 3) nauczanie jak się uczyć i jak myśleć,
- 4) rozwijanie konkretnych zdolności naukowych, fizycznych i artystycznych.

Opisują funkcjonalność półkul mózgowych. Mózg składa się z dwóch półkul mózgowych – lewej i prawej. Podstawowe procesy każdej z nich są związane z widzeniem, słyszeniem, zmysłami, rozumowaniem, językiem oraz wizualizacją niewerbalną. W latach sześćdziesiątych XX wieku badając mózg odkryto, że każda połowa mózgu reprezentuje odmienny sposób myślenia reprezentowany odpowiednio przez lewą i prawą półkulę, co doprowadziło do powstania wielu teorii twórczego myślenia. Dwie z nich to: teoria R. Sperry i teoria dominacji Herrmana.

Według Sperryego lewa część mózgu wykorzystywana jest do logicznego myślenia, dokonywania osądów, rozumowania matematycznego, natomiast prawa jest źródłem uczuć, wizualizacji oraz intuicji.

Herrmann jest zwolennikiem koncepcji dominacji, która mówi o tym, że jeśli w organizmie znajduje się para jakichś organów, to jeden z nich dominuje w naturalny sposób nad drugim. Można być praworęcznym lub leworęcznym. Są również osoby, u których dominuje lewa lub prawa połowa mózgu.

Należy pamiętać, że jeśli jesteśmy „prawostronni”, nie oznacza to bynajmniej, że nie umiemy być logiczni, a jeśli jesteśmy „lewostronni”, że nie możemy być twórczy. Oznacza to bowiem tylko tyle, że mamy pewne preferencje co do sposobu myślenia. Jeśli będziemy ich świadomi, może nam to pomóc uzmysłwić sobie, jak bardziej efektywnie wykorzystać tę mniej dominującą półkulę naszego mózgu.

U większości ludzi lewa półkula o wiele sprawniej radzi sobie z zadaniami o charakterze logicznym, analitycznym i matematycznym. Lewa półkula umie bardzo precyzyjnie planować i organizować wydarzenia. Półkula prawa jest znacznie sprawniejsza, jeśli chodzi o intuicję, identyfikację wzorów i tworzenie obrazów psychicznych.

Profesor Howard Gardner spędził wiele lat na badaniu ludzkiego mózgu. Uważa, że istnieje co najmniej 8 rodzajów inteligencji.

1. Inteligencja lingwistyczna – umiejętność posługiwania się językiem, wzorami i systemami.

2. Matematyczna i logiczna - umiłowanie precyzji oraz myślenia abstrakcyjnego i ustrukturalizowanego.

3. Wizualna i przestrzenna - myślenie obrazowe, umiejętne korzystanie z map, diagramów i tabel, wykorzystanie ruchu towarzyszącego procesowi uczenia się.

4. Muzyczna - wrażliwość emocjonalna, poczucie rytmu, zrozumienie złożoności muzyki.

5. Interpersonalna - łatwy kontakt z innymi ludźmi, umiejętności mediacyjne, dobra komunikatywność.

6. Intrapersonalna - automotywacja, wysoki poziom wiedzy o samym sobie, silne poczucie wartości.

7. Kinestetyczna - dobre wyczucie czasu, uzdolnienia manualne, duże znaczenie zmysłu dotyku, ruchliwość, dobra organizacja przestrzenna.

8. Inteligencja przyrodniczo-ekologiczna – przejawianie zainteresowań naturalnym otoczeniem człowieka, światem w jego przyrodniczo-geograficznym opisie.

Istotnym dla procesu uczenia się jest także sposób odbierania informacji z otoczenia.

Korzystamy wtedy ze wszystkich zmysłów. Jednak z czasem, u wielu osób jeden ze zmysłów wykształca się bardziej – jest to tak zwany zmysł preferowany. Dzięki temu jednemu zmysłowi odbierane bodźce są lepiej przez nas przyswajane i zapamiętywane. Determinuje on więc nasz **styl uczenia się**.

Istnieją trzy główne style uczenia się: **wzrokowy, słuchowy, kinestetyczny**. Co to oznacza w praktyce? Mówiąc krótko: wzrokowcy uczą się patrząc, słuchowcy –

sluchajac, kinestetycy natomiast angazuja sie aktywnie w proces uczenia sie poprzez stymulacje, eksperymenty, ruch i odgrywanie rol. Jak okreslic swój własny styl i jak dobrać odpowiednie metody uczenia sie? Oto kilka ciekawostek dotyczacych naszych zmyslow i umiejetnosci z nimi zwiazanych.

Jaki jest mój styl?

Chociaz kazdy z nas jest inny, osoby preferujace ten sam styl uczenia sie, wykazuja czesto wiele cech wspolnych. Identyfikacja stylu pozwala na znalezienie najlepszej metody nauki.

Wzrokowiec. Jest wzrażliwy na elementy wizualne otoczenia – kolory, ksztalty. Ma potrzebe przebywania w ladnym srodowisku. Jest schludny, zwraca uwage na wyglad zewnetrzny swój i innych ludzi. Łatwo sie dekoncentruje, jezeli w jego otoczeniu panuje nieład. Dobrze zapamieta twarze. Mowiac opisuje ksztalt, wyglad, wielkosc rzeczy, inną osobę lub miejsce, w którym sie znajduja lub które widzieli. Mowi szybko, utrzymujac z rozmowca kontakt wzrokowy. Uzywa czesto slow takich jak: widziec, patrzec, spojrz, popatrz, wyobrazac, perspektywa, pokaz, obraz, wyglad, obserwowac, horyzont, mglisty, kolor. Najlepiej zapamieta to, co zobaczy w postaci materialow graficznych, tekstow, zdjec, filmow, programow komputerowych, prezentacji, wykresow. Wszystko, co zostalo wydrukowane i narysowane zostaje automatycznie przyswojone, przetworzone i zapamietane. Nie przeszkadza mu w nauce muzyka, czy odglosy rozmow, ale wizualna dezorganizacja, nieład. Niepasujace do siebie szczegoly wygladu otoczenia badz

osoby skutecznie wytrąca go z równowagi i nie pozwolą się skoncentrować, dopóki niedoskonałość nie zostanie poprawiona.

Słuchowiec. W kontakcie z inną osobą zwraca uwagę na jej imię, nazwisko, dźwięk głosu, sposób mówienia i oczywiście to, co mówi. Przedłużony kontakt wzrokowy jest dla niego rozpraszający. Potrzebuje nieustannych bodźców słuchowych. Jeśli przez dłuższy czas przebywa w ciszy – sam wytwarza dźwięki (nuci, śpiewa, gwizdże, mówi do siebie). Mówi dużo i rytmicznie. Ma przyjemny głos. Manipuluje tembrem głosu w trakcie mówienia. Zwykle opisuje dźwięki, głosy, muzykę, efekty dźwiękowe, hałas w otoczeniu. Bardzo szczegółowo opowiada o tym, co mówią inni. Używa słów: cichy, głośny, brzmieć, słuchać, głos, odgłosy, dźwięk, hałaśliwy, rozmawiać, harmonia, słyszeć. Łatwo uczy się języków obcych. Pamięta to, co usłyszy, lub sam opowie. Najchętniej uczy się w grupie bądź z drugą osobą - poprzez zadawanie pytań i odpowiedzi na nie. W trakcie nauki potrzebuje ciszy. Muzyka, bądź jakiś hałas rozprasza go.

Kinestetyk. Potrzebuje dużo przestrzeni, gdyż lubi dużo i często się poruszać. Siedząc na krześle zwykle kołysze się lub porusza nogami. Lubi zmieniać miejsce, podróżować. Jest wyczulony na ruch i działanie w otoczeniu. Zorientowany na cel i pragmatyczny. Mówi niewiele i lakonicznie, za to często gestykuluje. Szybko przechodzi "do konkretów". Używa słów opisujących działanie: robić, jechać, załatwiać, organizować, ruszać się, piąć się w górę, posuwać się do przodu, najlepszy, szybko. Kinestetyk zapamiętuje nowe treści poprzez zaangażowanie w aktywność ruchową. Najlepiej, gdy towarzyszy temu współzawodnictwo. Lubi

dotykać przedmiotów, manipulować nimi. W czasie nauki wskazane jest, by robił częste przerwy i wykorzystywał je na ćwiczenia fizyczne lub przemieszczanie się. Pomimo iż sami potrzebują ruchu, by się uczyć, ruch innych rozprasza ich i dekoncentruje.

Jak się uczyć?

Gdy już zidentyfikujemy swoje preferencje w zakresie uczenia się, możemy dobrać odpowiednie metody i materiały, które pomogą nam w osiągnięciu celu. Spójrzmy, jak różnie uczą się nasi uczniowie.

Wzrokowiec na lekcji woli czytać samodzielnie niż słuchać, chętnie ogląda obrazki, woli robić notatki, pisze prawidłowo, czyta bardzo dobrze i szybko, ładnie i wyraźnie pisze, na ławce musi mieć porządek. Aby odróżnić temat od innych notatek, używa kolorowych długopisów, chętnie tworzy mapy myśli.

Słuchowiec podczas lekcji woli słuchać niż czytać, ma kłopoty z ortografią, gdyż pisze, jak słyszy, ma także problem z czytaniem, ponieważ czytając mówi do siebie, lepiej wypowiada się ustnie niż pisemnie, woli coś powtórzyć na głos niż robić notatkę; gdy jest głośno nie potrafi się skoncentrować, może nucić lub mówić do innych. Przeglądając po pewnym czasie notatki, odczytuje je na głos i najchętniej rozmawiałby o ich treści z innymi.

Kinestetyk w czasie lekcji uczy się przez działanie, a więc np. w czasie czytania wierci się, aby prawidłowo napisać wyraz, musi widzieć poszczególne litery w ruchu, wielokrotnie napisać wyraz, aby go zapamiętać; nie bardzo lubi czytanie, chyba że są to opisy z akcją, trudno odczytać jego pismo, a w pamięci najlepiej pozostaje mu, to

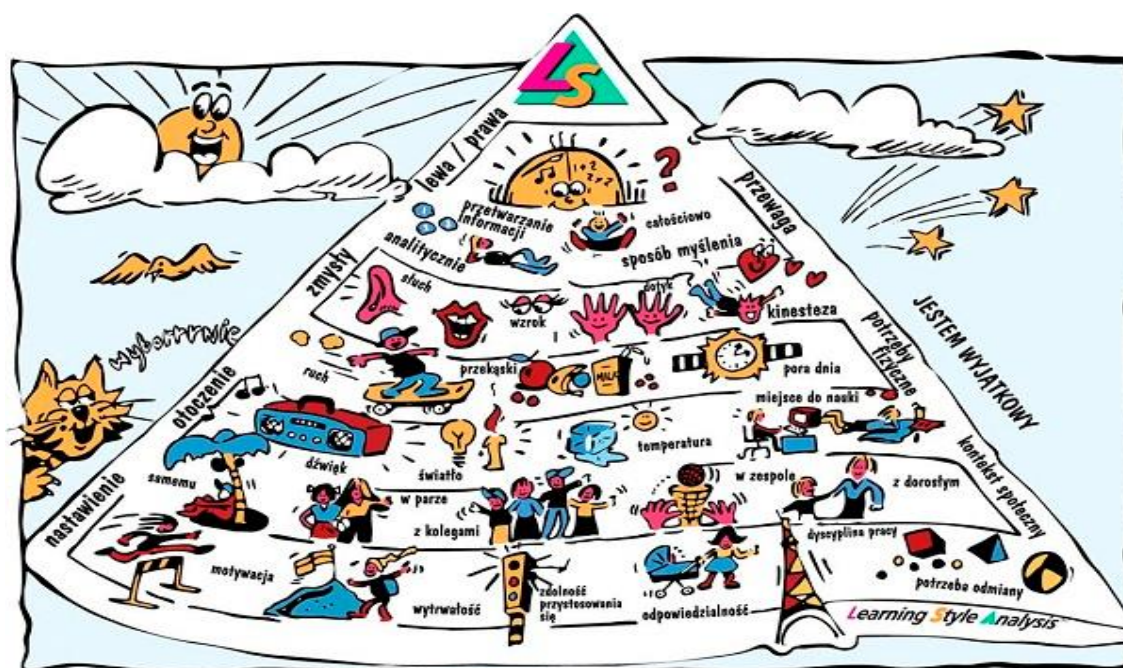

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

co sam wykona, musi być w ruchu, więc nieustannie trzyma coś w ręce, stuka tym, obraca, ale wtedy właśnie słucha.

Warto również zwrócić uwagę na opisany przez **Barbarę Prashning Learning-Style-Analysis**. Barbara Prashnig od wielu lat zajmuje się badaniami nad różnorodnością stylów uczenia się oraz opisuje, jak je łączyć z istniejącymi metodami nauczania. Przedstawia istotne czynniki za pomocą sześciu obszarów odpowiadających sześciu warstwom piramidy, co ilustruje poniższy rysunek⁶.

Źródło: <https://www.creativelearningcentre.com/Products/Learning-Style-Analysis/Pyramid-Model.html> [online, dostęp z dn. 6.12.2017].

⁶ B. Prashnig, Learning Styles in Action, Network Educational Press Ltd. 2006.

Pierwsze cztery warstwy można określić jako cechy wrodzone - biologiczne, a ostatnie dwie warstwy jako cechy nabyte. Cechy biologiczne pozostają prawie niezmiennie przez całe życie, a cechy nabyte (wyuczone) nie są trwałe i mogą się gwałtownie zmieniać w szczególności, kiedy towarzyszą nam jakieś przemiany.

Poniżej znajdziesz krótką charakterystykę poszczególnych warstw.

Pierwsza warstwa dotyczy funkcjonowania **półkul mózgowych** oraz odnosi się do ich dominacji. U większości ludzi lewa półkula o wiele sprawniej radzi sobie z zadaniami o charakterze logicznym, analitycznym i matematycznym. Lewa półkula umie bardzo precyzyjnie planować i organizować wydarzenia. Jest bardziej:

- intelektualna,
- zaplanowana i uporządkowana,
- nastawiona na zapamiętywanie,
- nastawiona na ustne polecenia,
- nastawiona na rozwiązywanie problemów poprzez rozbicie ich na części i wykorzystanie logiki,
- nastawiona bardziej na ocenianie niż na akceptowanie,
- odpowiada za zdolności matematyczne i językowe.

Półkula prawa jest znacznie sprawniejsza, jeśli chodzi o intuicję, identyfikację wzorów i tworzenie obrazów psychicznych.

Jest bardziej:

- nastawiona na zapamiętywanie twarzy,
- podatna na wyjaśnienia poparte rysunkami i wykresami,
- spontaniczna i intuicyjna,
- nastawiona na operowanie nowymi pojęciami,
- odpowiada za zdolności muzyczne i plastyczne.

Druga warstwa opisuje preferowane **modalności sensoryczne**. Odbierając informacje z otoczenia korzystamy ze wszystkich zmysłów. Jednak z czasem, u wielu osób, jeden ze zmysłów wykształca się bardziej – jest to tak zwany zmysł preferowany. Powoduje to, że właśnie dzięki temu jednemu zmysłowi odbierane bodźce są lepiej przez nas przyswajane i zapamiętywane. Wyróżniamy następujące modalności:

- słuchową (słuch, rozmowa, wewnętrzny dialog);
- wizualną/ wzrokową (czytanie, widzenie, wizualizacja);
- dotykową (manipulowanie, dotykanie);
- kinestetyczną (robienie, odczuwanie)

Trzecia warstwa opisuje potrzeby fizyczne w kilku wymiarach tzn. preferencje odnoszące się do:

- „mobilności”, które oznaczają uczenie się w ruchu lub w przybieraniu pozycji statycznej;

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

- osobistego biorytmu, czyli pory dnia najbardziej sprzyjającej naszej uwadze, możliwości skupienia, wydajności;
- potrzeby podgryzania, picia, jedzenia w trakcie nauki mającej znaczenie w skupieniu uwagi.

Czwarta warstwa pokazuje znaczenie otoczenia (środowiska), w którym przebywamy. Szczególnie istotne są warunki zapewniające komfort pracy m.in. natężenie światła, temperatura pomieszczenia, dźwięki w tle. Organizacja miejsca do nauki (bardziej lub mniej konwencjonalnego).

Piąta warstwa odnosi się do kontekstu społecznego, czyli wpływu na uczenie się czynnika ludzkiego. Jest to świadomość tego, czy lubię, czy nie lubię pracować w pojedynkę; czy wolę pracować w parze, w zespole, z nadzorem czy bez nadzoru innej osoby.

Szósta warstwa charakteryzuje postawę, na którą składają się poniższe elementy:

- motywacja do nauki (wewnętrzna lub zewnętrzna),
- wytrwałość w dążeniu do celu (wysoka, zmienna lub niska),
- zdolność przystosowania się (nonkonformista/ konformista, dążenie do zgodności lub wyrażanie sprzeciwu, buntu),
- odpowiedzialność i samodyscyplina pracy (samokierowanie - umiejętność planowania i dobra organizacja pracy lub potrzeba kierowania przez osobę zewnętrzną i otrzymywania wskazówek od innych w celu wykonania zadania),

- potrzeba odmiany (lubiący stabilność, przewidywalność, rutynowe działanie lub preferujący zmiany i różnorodność bodźców zewnętrznych).

5. Wybrane strategie, metody i techniki wykorzystywane w kształceniu

kompetencji umiejętności uczenia się uczniów:

Organizując proces edukacyjny ukierunkowany na rozwijanie umiejętności uczenia się uczniów i jednocześnie uwzględniając indywidualne predyspozycje ucznia, co do sposobów uczenia się, nauczyciel może stosować następujące metody i strategie nauczania/uczenia się, wskazane także w sposobach i warunkach realizacji podstawy programowej:

- ocenianie kształtujące,
- projekt edukacyjny,
- eksperymenty,
- metody aktywizujące,
- nauczanie metodą rozwiązywania problemów,
- techniki proponowane przez M. Hermina.

Ocenianie kształtujące polega na pozyskiwaniu przez nauczyciela i ucznia w trakcie nauczania informacji, które pozwolą rozpoznać, jak przebiega proces nauczania, aby nauczyciel mógł modyfikować swoje dalsze działania, zaś uczeń otrzymał informację

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

zwrotną pomagającą mu się uczyć.⁷ Aktualnie na ocenianie kształtujące spoglądamy całościowo i wyróżniamy pięć strategii.

- I. Określanie i wyjaśnianie uczniom celów uczenia się i kryteriów sukcesu.
- II. Organizowanie w klasie dyskusji, zadawanie pytań i zadań dających informacje, czy i jak uczniowie się uczą.
- III. Udzielanie uczniom takich informacji zwrotnych, które umożliwiają ich widoczny postęp.
- IV. Umożliwianie uczniom korzystania wzajemnie ze swojej wiedzy i umiejętności.
- V. Wspomaganie uczniów, by stali się autorami procesu własnego uczenia się.

Dzięki pierwszej strategii uczniowie wiedzą po co i czego mają się uczyć. Druga strategia pozwala uczniowi dowiedzieć się, na jakim etapie uczenia aktualnie się znajduje, dzięki rozmowom z nauczycielem o postępach. Trzecia strategia dostarcza uczniowi informacji zwrotnej o tym, co zrobił dobrze, jakie elementy jego pracy wymagają poprawy, jak powinien dokonać tej poprawy oraz jak może się dalej rozwijać. Czwarta strategia umożliwia wzajemne uczenie się uczniów, pozwala im czerpać wiedzę od siebie nawzajem. Dzięki piątej strategii uczniowie uczą się odpowiedzialności za własny proces uczenia się.

⁷ Sterna D., *Uczę się uczyć. Ocenianie kształtujące w praktyce*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa, 2016, s. 14.

Stosowanie oceniania kształtującego wymaga od nauczycieli konsekwencji i odpowiedzialności, poznania indywidualnych potrzeb swoich uczniów, co do sposobów uczenia się.

Więcej o ocenianiu kształtującym i praktykach nauczycieli w tym zakresie (przykładowe cele, kryteria sukcesu, informacje zwrotne) znajdziemy

w publikacjach:

Sterna D., [Uczę \(się\) w szkole](#), Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2014 [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Sterna D., *Uczę się uczyć. Ocenianie kształtujące w praktyce*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa, 2016.

Projekt edukacyjny to indywidualne lub zespołowe działanie uczniów, mające prowadzić do rozwiązania konkretnego problemu. Zgodnie z zapisami w podstawie programowej⁸ projekt kształtuje u uczniów samodzielność i odpowiedzialność, stwarza im warunki do indywidualnego kierowania procesem uczenia się. Wdraża uczniów do planowania, organizowania pracy i dokonywania samooceny.

Metoda ta daje duże możliwości związane z wyborem działań, czy sposobów ich wdrażania, stąd odgrywa ważną rolę w indywidualnym podejściu do uczniów.

⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. poz. 356).

Zasady prowadzenia projektu edukacyjnego, wskazówki co do dokumentowania działań projektowych oraz liczne przykłady projektów realizowanych w polskich szkołach znajdziemy na stronie Centrum Edukacji Obywatelskiej.

<http://www.ceo.org.pl/pl/projekt>.

Polecana literatura w zakresie projektu edukacyjnego:

Strzemieczny J., *Jak zorganizować i prowadzić gimnazjalne projekty edukacyjne?*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.

Eksperyment to metoda kojarzona z przedmiotami matematyczno-przyrodniczymi. Jednak wcale tak być nie musi. Można ją z powodzeniem stosować w ramach wszystkich rodzajów zajęć edukacyjnych.

Z eksperymentem mamy do czynienia wówczas, gdy świadomie i zgodnie z pewną procedurą planujemy badania wspierające nasz proces poznawania świata⁹.

Planowanie eksperymentu odbywa się zgodnie z niżej opisanymi krokami.

Krok 1. Postawienie pytania badawczego.

Krok 2. Postawienie hipotezy, czyli prawdopodobnych odpowiedzi na pytanie badawcze.

⁹ Dylak S. [Doświadczenia to za mało potrzebne są eksperymenty](#), Centrum Nauki Kopernik [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Krok 3. Określenie zmiennych: niezależnej (to, co będziemy zmieniać), zależnych (to, co będziemy badać), kontrolnych (to, co pozostaje bez zmian).

Krok 4. Zaplanowanie i przeprowadzenie doświadczenia/wykonanie zadania.

Krok 5. Sformułowanie wniosków i weryfikacja hipotezy.

Przykłady eksperymentów z biologii, chemii, matematyki i fizyki znajdziemy

w publikacjach na stronie: <http://www.ceo.org.pl/pl/au/news/eksperymentowanie-i-wzajemne-nauczanie-0>.

Metody aktywizujące to grupa metod nauczania, dzięki którym aktywny na lekcji jest uczeń, a nie nauczyciel. Uczeń staje się aktywnym podmiotem poszukującym odpowiedzi na pytania i rozwiązującym problemy. Podzielić je można na 6 grup:

- integracyjne, np. pajęczynka, graffiti,
- tworzenia i definiowania pojęć, np. kula śniegowa, mapa pojęciowa,
- hierarchizacji, np. diamentowe uszeregowanie, piramida priorytetów,
- twórczego rozwiązywania problemów, np. burza mózgów, mapa mentalna,
- pracy we współpracy, np. jigsaw,
- ewaluacyjne, np. kosz i walizka, tarcza strzelecka.

Przykłady metod aktywizujących wraz z ich opisami i wskazówkami do zastosowania znajdziemy w **publikacjach**:

Kubiczek B., *Metody aktywizujące. Jak nauczyć uczniów uczenia się?*,

Wydawnictwo Nowik, Opole 2006.

Owczarska B., Moszyńska A., Brudnik E., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie.*

Przewodnik po metodach aktywizujących, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2010.

Nauczanie metodą rozwiązywania problemów (PBL) stawiają uczniów w centrum procesu uczenia. Skłaniają ich do samodzielnego poszukiwania rozwiązań, ukierunkowują uwagę na praktyczne wykorzystanie zdobytej wiedzy.

Definicja metody PBL¹⁰

1. Rozwiązanie problemu odbywa się w małych grupach, uczniowie dzielą się zadaniami.
2. Poprzez samodzielną naukę uczniowie zdobywają nowe informacje.
3. Uczeń bierze odpowiedzialność za swój proces uczenia się i współpracę w grupie.
4. Nauczyciel wspomaga proces uczenia się uczniów.
5. Problemy z jakimi styka się uczeń pochodzą z „życia codziennego”.

¹⁰ Maciejowska I., [*Metody i techniki realizacji procesu dydaktycznego sprzyjające kształtowaniu umiejętności, np. kształcenie na bazie problemu \(Project - based learning \), itp.*](#), Uniwersytet Jagielloński [online, dostęp dn. 15.12.2017]

6. Rozwiązanie problemu wymaga badań (teoretycznych lub praktycznych), często istnieje więcej niż jedno poprawne rozwiązanie.

Zatem najważniejsze elementy metody PBL¹¹ to:

„1. Po pierwsze musimy znaleźć problem lub problematyczną sytuację.

2. Po drugie problem występuje w dziedzinie (przedmiocie), którą się zajmujemy i jego rozwiązanie jest ważne dla zrozumienia tej dziedziny lub poszczególnych zagadnień z nią związanych.

3. Po trzecie problemowa sytuacja ma wspólne charakterystyczne cechy:

- jest niejasna, ma nieokreśloną strukturę,
- często zmienia się wraz z uzyskaniem nowych informacji,
- nie da się łatwo rozwiązać”.

Więcej o nauczaniu metodą rozwiązywania problemów w **publikacjach**:

Laboratorium Dydaktyki Cyfrowej [Nauczanie problemowe](#) [online, dostęp dn. 15.12.2018]

Maciejowska I., [Metody i techniki realizacji procesu dydaktycznego sprzyjające kształtowaniu umiejętności, np. kształcenie na bazie problemu \(Project - based learning \), itp.](#), Uniwersytet Jagielloński [online, dostęp dn. 15.12.2017]

¹¹ Czetwertyńska G. [Mamy prawdziwy problem](#), Centrum Edukacji Obywatelskiej [online, dostęp dn. 15.12.2017]

Czetwertyńska G. [Mamy prawdziwy problem](#), Centrum Edukacji Obywatelskiej
[online, dostęp dn. 15.12.2017]

Techniki M. Harmina to zaproponowane przez M. Harmina techniki angażujące uczniów do nauki, zaś nauczycielom pomagające wykonywać swoją pracę w sposób inspirujący.

Techniki zostały podzielone ze względu na ich zastosowanie. Wyróżniamy:

- 1) techniki przydatne w procesie nauczania – mobilizujące i angażujące uczniów, np. szybkie tempo lekcji, głośne myślenie, wymiana w parach,
- 2) techniki przydatne w procesie motywowania uczniów, np. pochwały i nagrody dla wszystkich, budowanie ducha klasy, nauka jako wyzwanie, wysokie wymagania,
- 3) techniki stosowane w organizacji pracy (rozpoczynanie lekcji, kończenie lekcji, uczenie współpracy, wykorzystywanie czasu na lekcji), np. zadanie na dobry początek, co nowego co dobrego, czytanie w parach, podnieś rękę, kolejność mówców, zasada tylko raz,
- 4) techniki przydatne przy zadawaniu prac domowych, ocenianiu, np. praca domowa z możliwością wyboru, sprawdzanie pracy domowej w grupach, teczka portfolio,

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

5) techniki pomagające uczyć rzeczy ważnych, np. twórcze sprawozdania, streszczenia, uporządkuj, zadania praktyczne, zestawienie pojęć.

Dzięki zastosowaniu wyżej wymienionych technik, w klasie panują warunki wyzwalające wszystko to, co w uczniach najlepsze.¹² Budują poczucie własnej wartości uczniów, zwiększają samodzielność, uczą współpracy, zwiększają świadomość udziału uczniów w procesie uczenia się.

Prezentowane techniki doskonale wspierają wdrażanie strategii oceniania kształtującego.

Opis wymienionych technik, a także wielu innych, znajdziemy w **publikacji**:

Harmin M., *Duch klasy. Jak motywować uczniów do nauki?*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2015.

II. Proces wspomaganie szkoły

1. Procesowe wspomaganie szkół/przedszkoli jako forma doskonalenia nauczycieli. Podstawowe założenia.

Wspomaganie jest adresowane do przedszkola, szkoły i placówki, nie zaś wyłącznie do poszczególnych osób lub grup, takich jak dyrektor czy nauczyciele, co

¹²Harmin M., *Duch klasy. Jak motywować uczniów do nauki?*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2015, s. 13-14.

oznacza, że poprzez doskonalenie nauczycieli, poradnictwo psychologiczno – pedagogiczne oraz system informacji pedagogicznej zapewniany przez biblioteki pedagogiczne, całościowo oddziałuje się na przedszkole, szkołę i placówkę, rozumianych jako złożony, wieloaspektowy system (organizację);

Wspomaganie pomaga szkole w rozwiązywaniu problemów, a co za tym idzie nie wyręcza jej i nie narzuca rozwiązań. Oznacza to, że placówki systemu wspomaganie muszą uwzględniać podmiotową, autonomiczną rolę szkoły lub placówki i ściśle współpracować ze szkołą lub placówką przy organizowaniu i realizacji wszelkich działań wspierających szkołę lub placówkę. Podstawą wspomaganie jest ścisła współpraca przy organizowaniu i realizacji wszelkich działań wspierających pomiędzy wszystkimi podmiotami zaangażowanymi w proces wspomaganie;

Wspomaganie wynika z analizy indywidualnej sytuacji szkoły i odpowiada na jej specyficzne potrzeby. Punktem wyjścia wszelkich działań adresowanych do nauczycieli danej szkoły powinna być rzetelna, angażująca społeczność szkolną, diagnoza potrzeb przeprowadzana przez dyrektora odpowiednio przedszkola, szkoły lub placówki;

Wspomaganie jest procesem, czyli odchodzeniem od pojedynczych, incydentalnych form pomocy, na rzecz długofalowych obejmujących cały proces wspomaganie poczynając od przeprowadzenia, we współpracy z przedszkolem, szkołą lub placówką, diagnozy ich potrzeb, poprzez pomoc w realizacji zaplanowanych działań, towarzyszenie w trakcie wprowadzanej zmiany, aż po

wspólną ocenę efektów i współpracę przy opracowaniu wniosków do dalszej pracy przedszkola, szkoły lub placówki.

Ponadto w procesie wspomagania powinno się uwzględniać także efekty kształcenia, w szczególności wyniki ewaluacji zewnętrznej i wewnętrznej szkoły lub placówki oraz wyniki sprawdzianu i egzaminów zewnętrznych, a także dostosowywać działania do kierunków polityki oświatowej państwa i wprowadzanych zmian w systemie oświaty. Klamrą zamykającą te wytyczne nowego systemu wspomagania jest wykorzystywanie przez system doskonalenia nauczycieli, potencjału różnych instytucji.

Rysunek. 4 kroki procesowego wspomagania.

Diagnoza to pierwszy etap procesu wspomagania. Głównym jego celem jest analiza potrzeb danej placówki. Rezultatem diagnozy jest wybór obszaru działań szkoły,

który wymaga objęcia wsparciem oraz przeprowadzenie pogłębionej diagnozy w tym zakresie.

Ustalenie sposobów działania (planowanie) to moment wyznaczenia celu zmiany, doboru rozwiązań adekwatnych do osiągnięcia celu, przygotowanie planu wspomagania.

Wdrożenie to etap realizacji zaplanowanych form doskonalenia nauczycieli oraz wsparcia we wdrożeniu.

Wspólna ocena efektów. Ten etap wymaga przyjrzenia się podjętym działaniom w kontekście odpowiedzi na pytanie: Na ile podjęte wspomaganie wpłynęło na podniesienie jakości pracy placówki w wybranym obszarze. To moment oceny efektów na poziomie trudności i zadowolenia z procesu oraz ewaluacji wewnętrznej.

Wspomaganie powinno być organizowane i prowadzone z uwzględnieniem¹³:

- 1) kierunków polityki oświatowej państwa oraz zmian wprowadzanych w systemie oświaty;
- 2) wymagań stawianych szkołom i placówkom, których spełnianie jest badane przez organy sprawujące nadzór pedagogiczny w procesie ewaluacji zewnętrznej, zgodnie z przepisami w sprawie nadzoru pedagogicznego;
- 3) realizacji podstaw programowych;

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych (Dz. U. poz. 369).

- 4) wyników i wniosków z nadzoru pedagogicznego;
- 5) wyników sprawdzianu i egzaminów;
- 6) innych potrzeb wskazanych przez szkoły i placówki.

Kluczowe kompetencje a wspomaganie.

Co to znaczy wspomaganie w odniesieniu do kompetencji kluczowych?

Diagnoza

Na tym etapie wspomagając pracę szkoły warto odpowiedzieć sobie na pytania: *Na ile szkoła tworzy warunki do nabywania przez uczniów kluczowych kompetencji? Co jest mocną stroną szkoły w tym zakresie? Co jest przestrzenią do rozwoju? Jak jest? Jak powinno być? Dlaczego nie jest tak, jak powinno być?*

Ustalenie sposobów działania (planowanie)

Mając wiedzę na temat czynników ograniczających rozwój kompetencji kluczowych zastanawiamy się, co chcemy osiągnąć w określonym czasie. Formułujemy cel SMART wyznaczający kierunek zmiany ukierunkowany na rozwój nauczycieli w odniesieniu do kształtowania u uczniów kluczowych kompetencji. Ustalamy szczegółowy plan i harmonogram działania z wyznaczoną ramą czasu realizacji i wdrożenia zaplanowanych form, działań. W przypadku kompetencji kluczowych ważne jest zaplanowanie takich działań, które ułatwią osiągnięcie takiego stanu,

który zapewni ich kształtowanie u uczniów z poziomu wiedzy, umiejętności lub postaw.

Wdrożenie

Na tym etapie istotne jest monitorowanie podjętych działań oraz determinacja ukierunkowana na konsekwentne wdrożenie w codziennej pracy nauczyciela zdobytej wiedzy i umiejętności. Warto zadbać o jednoznaczny, czytelny i konkretny kontrakt z zatrudnianymi ekspertami oraz o to, aby eksperci zapewnili jak najwyższą jakość realizowanych działań ukierunkowanych na wdrożenie nowych rozwiązań dydaktycznych.

Wspólna ocena efektów.

Przyjrzenie się, jaki jest efekt pracy, co szczególnie pomogło, co utrudniło pracę, jakie wnioski z tej analizy płyną na przyszłość. To czas na poziomie szkoły przygotowania projektu ewaluacji wewnętrznej oraz jej przeprowadzenie oraz wyciągnięcie wniosków i rekomendacji.

2. Organizowanie procesu wspomagania w kontekście umiejętności uczenia się:

1) Diagnoza potrzeb rozwojowych

Celem diagnozy jest rozpoznanie aktualnej sytuacji szkoły w badanym obszarze.

Dzięki diagnozie możemy dostrzec specyfikę szkoły, jej odmienność, ocenić procesy

w niej zachodzące. Diagnozę można podzielić na dwa etapy. Pierwszy przyjmujący formę diagnozy wstępnej, może wskazać nam obszary, których zmiana ma dotyczyć. Drugi etap to diagnoza pogłębiona służąca ocenie, w jaki sposób funkcjonuje szkoła w danym obszarze i w określeniu działań wobec dokonanego rozpoznania. Jakich zatem metod i narzędzi możemy użyć, aby dokonać diagnozy pogłębionej?

W diagnozie wstępnej sprawdzą się takie działania jak:

- analiza różnych źródeł informacji powszechnie dostępnych i tych, które udostępni dyrektor, np. program wychowawczo-profilaktyczny, wyniki egzaminów zewnętrznych, raport z ewaluacji zewnętrznej, wnioski z ewaluacji wewnętrznej, plan nadzoru pedagogicznego, sprawozdanie z nadzoru pedagogicznego, roczny plan doskonalenia,
- rozmowa z dyrektorem i nauczycielami, zastosowanie techniki zadawania pytań i aktywnego słuchania,
- rozmowa z dyrektorem z wykorzystaniem technik coachingowych,
- dyskusja moderowana.

W diagnozie pogłębionej przydatne będą metody:

- analiza SWOT,
- rybi szkielet,
- metaplan.

Analiza SWOT pozwala na szybkie zbadanie różnych aspektów danej sprawy, na wskazanie obszarów wymagających uwagi bądź zmian oraz określenia priorytetów rozwoju.

S – Strengths – mocne strony

W – Weaknesses – słabe strony

O – Opportunities – możliwości

T – Threats – zagrożenia

Przykład zagadnień do analizy SWOT.

Obszar do diagnozy: Organizowanie lekcji przez nauczycieli z uwzględnieniem indywidualnych predyspozycji uczniów.

S	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Co jest zaletą działań nauczycieli w zakresie indywidualizowania pracy uczniów?</i> • <i>Jakie wewnętrzne czynniki wpływają na właściwą organizację lekcji?</i>
W	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Jakie są wewnętrzne słabości w zakresie organizowania pracy na lekcji z uwzględnieniem indywidualnych predyspozycji ucznia?</i>
O	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Jakie czynniki zewnętrzne mogłyby przyczynić się do efektywnej organizacji lekcji?</i>
T	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Jakie zewnętrzne czynniki mają negatywny wpływ na planowanie lekcji z uwzględnieniem indywidualnych predyspozycji uczniów?</i>

Powyższy wykres przedstawia przykładowe pytania pomocne w analizie zgodnie ze znaczeniem poszczególnych liter SWOT.

Rybi szkielet jest niezastąpioną metodą w twórczym rozwiązywaniu problemów.

Nazwa pochodzi od formy graficznej przypominającej rybi szkielet. Na planszy przedstawiającej rybi szkielet „w głowie” wpisujemy główny problem. W odniesieniu do naszej kompetencji może to być np. *organizacja procesu lekcyjnego w małym stopniu umożliwia uczniom skuteczne uczenie się*. Nauczyciele poszukują głównych przyczyn tego problemu, wybierają 4-6 z nich i umieszczają je na „dużych ościach szkieletu”. Następnie poszukują przyczyn, które mają wpływ na te główne i zapisują je na paskach papieru symbolizujących małe „ości szkieletu”. Przyjrzenie się problemowi pozwala ocenić, na które z czynników mają wpływ nauczyciele oraz wyznaczyć kierunek zmiany.

Metaplan jest metodą dającą możliwość szerokiego spojrzenia na problem. Można pracować całą grupą nauczycieli lub w mniejszych zespołach. Pozwala odpowiedzieć na pytania:

Jak jest? – opis aktualnego stanu

Jak być powinno? – opis stanu pożądanego

Dlaczego nie jest tak, jak być powinno? – rozbieżności między stanem aktualnym a pożądanym.

Na koniec wyciągamy wnioski, które są punktem wyjścia do określenia celu zmiany.

Przykład zagadnień do analizy metaplanem w odniesieniu do kompetencji

umiejętność uczenia się uczniów:

Działania nauczycieli na lekcji w zakresie indywidualnego podejścia do ucznia

uwzględniającego jego predyspozycje.

Działania nauczycieli stymulujące angażowanie się uczniów w proces uczenia się.

Kształtowanie u uczniów odpowiedzialności za ich proces uczenia się.

Podnoszenie przez nauczycieli umiejętności uczenia się uczniów.

Więcej na temat diagnozy i metod w niej stosowanych **w publikacji:**

Hajdukiewicz M. (red.), [Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 2. Diagnoza pracy szkoły](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Przykładowe narzędzia do zastosowania na etapie diagnozy ukierunkowanej na umiejętność uczenia się uczniów znajdują się **w publikacji:**

Hajdukiewicz M. (red.), [Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 2. Diagnoza pracy szkoły](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji [online, dostęp dn. 15.12.2017];

Pintal D., Tomaszewicz D., [Wspomaganie szkół w rozwoju umiejętności uczenia się przez eksperymentowanie, doświadczanie i inne metody aktywizujące uczniów](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji [online, dostęp dn. 15.12.2017].

2) Ustalenie sposobów działania (planowanie)

Etap diagnozy kończy się wnioskami, które są punktem wyjścia ustalenia sposobów działania, czyli celu ogólnego i celów szczegółowych. Do przyjętych celów warto zastosować następujące metody generowania rozwiązań:

- metoda odwróconego celu,
- analiza pola sił,
- metoda 5Q.

Sposób ich wykorzystania został opisany szczegółowo w **publikacji**:

Hajdukiewicz M. (red.), [Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 3. Planowanie działań](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Kolejny krok to opracowanie planu wspomagania. Przygotowując plan wspomagania warto uwzględnić poniższe kryteria¹⁴:

1. **Diagnoza** – opis zdiagnozowanego stanu wyjściowego (sytuacji szkoły/przedszkola), rozpoznanie potrzeb szkoły dokonywane we współpracy z osobą wspomagającą (osobą z zewnątrz szkoły) wspólnie z dyrektorem placówki i radą pedagogiczną.

¹⁴ według koncepcji Zofii Domaradzkiej-Grochowalskiej

2. **Obszar** – określenie ogólnego kierunku wspomagania. Obszar można odnieść np. do jednego z wymagań państwa, do priorytetów polityki oświatowej państwa, do wybranych kompetencji kluczowych, a także do specyficznych potrzeb szkoły wynikających z przeprowadzonej diagnozy.
3. **Cele** – opis stanu docelowego, który będzie efektem realizacji Planu Wspomagania. Cele powinny być określone na poziomie ogólnym i szczegółowym.
4. **Wskaźniki** – mierzalne wartości pozwalające na monitorowanie i rozliczanie realizacji Planu Wspomagania (wskaźniki ilościowe i jakościowe).
5. **Kompetencje kluczowe** – wskazanie określonych kompetencji kluczowych.
6. **Działania** – wybrane aktywności typu: szkolenia, warsztaty, konsultacje indywidualne, konsultacje grupowe, wzajemne uczenie się itp. – służące uzyskaniu zdefiniowanych celów.
7. **Harmonogram** – wykaz szczegółowych zadań określonych w porządku chronologicznym w planie wspomagania, wraz z określeniem terminów i miejsc ich realizacji oraz określeniem osób odpowiedzialnych za organizację tych zadań, oraz ich odbiorców.
8. **Monitorowanie** - zaplanowane działania mające na celu sprawdzanie stanu realizacji planu i jego weryfikowania oraz wprowadzania niezbędnych zmian.
9. **Sprawozdanie na koniec okresu wspomagania** - opis działań przeprowadzonych w ramach Planu Wspomagania z uwzględnieniem tego, co się udało, tego co się nie udało, podejmowanych korekt w trakcie monitorowania

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

przebiegu działań, podsumowania wniosków oraz rekomendacji do dalszego działania. Sprawozdanie jest też momentem weryfikacji uzyskanych na starcie celów i wskaźników. Sprawozdanie pisze się na koniec okresu wspomagania.

3) Wdrażanie działań, w tym sposoby pracy z grupą nauczycieli

Wdrażanie działań zaplanowanych w procesie wspomagania wymaga zaangażowania wszystkich nauczycieli. Służyć temu mogą metody i techniki, które wpływają na motywację nauczycieli, pomagają w pracy zespołowej, wywołują refleksję nad skutecznością zastosowanych rozwiązań.

Przykłady takich sposobów pracy to między innymi: obserwacje koleżeńskie, spacer edukacyjny, lekcje pokazowe, warsztaty, coaching indywidualny i zbiorowy, dziennik refleksji.

Obserwacje koleżeńskie prowadzone są w parach. Nauczyciele wspólnie zastanawiają się nad obszarami do obserwacji, przygotowują arkusz obserwacji lekcji zawierający dyspozycje do obserwacji, obserwują swoje lekcje wzajemnie. Po zajęciach spotykają się, prowadzący nauczyciel dokonuje autorefleksji, zaś obserwujący udziela informacji zwrotnej.

Spacer edukacyjny jest sposobem na obserwację lekcji. Pomaga identyfikować zjawiska, umożliwi monitorowanie podejmowanych działań, jest też okazją do wymiany doświadczeń. Spacerujący nauczyciele tworzą małe grupy, czas obserwacji trwa ok. 15 minut. Tym samym do jednego nauczyciela wejdą trzy grupy

spacerujące. Przed zorganizowaniem obserwacji warto zadać sobie pytania: Jakie obszary poddamy obserwacji? Jakie działania nauczyciela spodziewamy się zobaczyć? Jakich reakcji uczniów spodziewamy się zobaczyć? Kto poprowadzi lekcje? kto będzie obserwował? Jak zorganizujemy spacer?

Bezpośrednio po spacerze grupy obserwujące ustalają swoje spostrzeżenia. Przekazują je na spotkaniu z nauczycielami prowadzącymi zajęcia odnosząc się jedynie do faktów.

Lekcje pokazowe pozwalają obserwowanym przyjrzeć się umiejętnościom nauczyciela prowadzącego i zaczerpnąć do swojej pracy te praktyki, które najlepiej się sprawdzają. Lekcje takie mogą być prowadzone w modelu symulacyjnym, kiedy uczniami są inni nauczyciele lub w modelu rzeczywistym, kiedy obserwujemy pracę nauczyciela z uczniami. W trakcie rozmowy podsumowującej należy skupić się na tym, co dla obserwujących było najbardziej wartościowe oraz na mocnych stronach nauczyciela prowadzącego lekcję.

Warsztaty są popularną formą szkoleniową, w której aktywność leży po stronie uczestników. Dzięki aktywności w małych grupach uczestnicy mogą wypracować wiele rozwiązań jednego problemu lub mogą zajmować się równoległe różnymi tematami.

Coaching indywidualny i zespołowy. Coaching jest procesem interaktywnym pomagającym w przyspieszeniu rozwoju i polepszeniu efektów działania. Coaching pozwala skonkretyzować cele, zoptymalizować działania, podejmować trafniejsze

decyzje i pełniej korzystać z wrodzonych umiejętności¹⁵. Warto zastosować go na etapie wdrażania ponieważ pozwala nauczycielom odnieść się do postawionych celów, wyzwalają w nich dodatkową motywację do działania.

Na etapie wdrażania planu wspomaganie warto zapewnić nauczycielom przestrzeń do **wymiany doświadczeń** oraz **wsparcie w rozwiązywaniu problemów**. Służyć temu mogą metody pracy World Cafe i Action Learning.

World Cafe jest metodą dyskusji sprawdzającą się w dużych grupach i odbywającą się w tzw. rundach. Wymaga stworzenia przyjaznego środowiska do rozmowy, np. kawiarnianej atmosfery. Stoliki ustawiamy w tzw. „wyspy”, pozostawiając wokół miejsce do swobodnego przemieszczania się. Przy każdym ze stolików dyskutujemy (wymieniamy doświadczenia) na inne tematy. Wnioski z dyskusji zapisywane są przez osobę, która jest moderatorem przy danym stoliku. Uczestnicy sami wybierają temat do rozmowy, a po zakończeniu danej rundy decydują o wyborze kolejnego tematu. Każda z rund trwa ok. 10-15 minut. Na ogół prowadzimy tyle rund, ile jest obszarów do dyskusji. Na zakończenie moderatorzy na forum przedstawiają zanotowane wnioski.

Przykłady pytań do World Cafe w odniesieniu do kompetencji umiejętności uczenia się uczniów:

W jaki sposób rozpoznajecie style uczenia się uczniów, dominację jednej półkuli czy rodzaj inteligencji wielorakich?

¹⁵ Definicja coachingu za: International Coach Federation (ICF).

W jaki sposób uwzględniacie w organizacji procesu lekcyjnego różnice w stylach uczenia się Waszych uczniów?

W jaki sposób uwzględniacie w planowaniu i przeprowadzaniu działań na lekcji różnice w gotowości Waszych uczniów do uczenia się?

Jakie wdrażacie sposoby skutecznego uczenia się uczniów na Waszych zajęciach edukacyjnych?

Jak podejmujecie działania, aby uczyć Waszych uczniów uczenia się?

W jaki sposób umożliwiacie swoim uczniom wpływanie na ich proces uczenia się?

W jaki sposób zachęćcie swoich uczniów do angażowania się w działania na lekcji?

Jak przejawia się zaangażowanie uczniów w działania na lekcji?

Action Learning można wykorzystać w procesie wspierania nauczycieli w rozwiązywaniu problemów. Nauczyciele łączą się w grupy 5-6 osobowe. Jedna z osób przedstawia swój problem, pozostałe osoby stanowią grupę wspierającą. Po wysłuchaniu opisu sytuacji nauczyciele stanowiący grupę wspierającą zadają pytania (gdzie? jak? kto? kiedy? co?). Osoba pytana skupia się na znalezieniu nowych rozwiązań i na koniec sesji przedstawia swoje wnioski. Następnie każdy z członków grupy kolejno przedstawia swój problem, pozostali postępują jak opisano wyżej. Po zakończeniu wszystkich rund każdy z nauczycieli wybiera jedno rozwiązanie swojego problemu i opracowuje plan jego wdrożenia. Członkowie grupy wymieniają się planami i udzielają sobie informacji zwrotnej.

Więcej na temat sposobów wdrażania działań wspomagających szkołę w kształceniu kompetencji umiejętności uczenia się uczniów **w publikacjach:**

Hajdukiewicz M. (red.), [Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 4. Realizacja i posumowanie działań](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Pintal D., Tomaszewicz D., [Wspomaganie szkół w rozwoju umiejętności uczenia się przez eksperymentowanie, doświadczanie i inne metody aktywizujące uczniów](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji [online, dostęp dn. 15.12.2017].

4) Wspólna ocena efektów

Proces wspomagania powinien zakończyć się podsumowaniem. Dzięki temu możliwe będzie opracowanie rekomendacji do doskonalenia pracy szkoły w kolejnym roku szkolnym. Podsumowanie można zacząć od sprawozdania przedstawionego wszystkim nauczycielom, w którym ujęte zostaną odpowiedzi na kilka prostych pytań: *Co? Kto? Kiedy? Gdzie? Jak?*

W kolejnym kroku warto odbyć wspólną refleksję w odniesieniu do wdrożonych działań czy całego procesu wspomagania. Zastosować tu można różne metody i techniki, dzięki którym będzie można podzielić się refleksjami i sformułować wnioski na przyszłość.

Jednym z takich sposobów jest **dyskusja zogniskowana** z wykorzystaniem **modelu pracy z osobami dorosłymi opartego o cykl Kolba**. Według tego cyklu rozmowę

rozpoczynamy od faktów. Skupiamy się na przeżytych doświadczeniach. Następnie rozmawiamy o emocjach, jakie temu towarzyszyły, o tym co się udało, a co poszło inaczej niż planowaliśmy. Kolejny etap cyklu to formułowanie rozwiązań, wniosków, jakie wynikają z naszego doświadczenia. Na koniec podejmujemy decyzje dotyczące przyszłości, zastanawiamy się, co zrobimy inaczej.

Przykłady pytań, jakie możemy zadać na danym etapie cyklu:

Fakty: Co się wydarzyło? Jakie działania się sprawdziły? Jak przebiegał proces wspomagania?

Emocje: Co było dobre? Co było trudne? Dlaczego tak się stało? Co wtedy czuliście?

Rozwiązania: Dlaczego to było skuteczne? Czego nauczyło Was to doświadczenie?

Decyzje: Co zrobicie następnym razem inaczej? Co warto wzmocnić? Co warto kontynuować?

Inny sposób na podsumowanie wspomagania to **gadająca ściana**. Nauczyciele na małych kartkach zapisują swoje refleksje na określony temat i przyklejają je na kartach flipchart zawieszonych na ścianie.

Przykład zastosowania:

- a) *na ścianie zawieszamy 4 arkusze flipchart, na każdym zapisujemy obszar do refleksji z uwzględnieniem czterech etapów wspomagania, tj. diagnoza, planowanie działań, wdrażanie działań, podsumowanie,*

- b) *nauczyciele zapisują na kartkach samoprzylepnych swoje opinie w odniesieniu do każdego z obszarów i przyklejają karteczki na dużych arkuszach,*
- c) *prowadzący na forum kategoryzuje odpowiedzi, porządkuje je,*
- d) *na koniec prowadzący prosi o sformułowanie wniosków.*

Kolejny przykład to **balon**. Na plakacie rysujemy balon składający się z czaszy, kosza i balastu. Nauczyciele zapisują na kolorowych karteczkach swoje refleksje w odniesieniu do poszczególnych elementów balonu. W czaszy umieszczamy informacje odnoszące się do działań, które były najistotniejsze, w koszu informacje odnoszące się do osiągniętych celów, zaś na poziomie balastu umieszczamy informacje dotyczące tego, co nam utrudniało realizację zadań. Na koniec dokonujemy kategoryzacji odpowiedzi, analizujemy wyniki i wyciągamy wnioski.

Przykładowe pytania do balonu:

Czasza – Które z podejmowanych przez nas działań były najbardziej wartościowe?

Kosz – Czego jeszcze potrzebujemy, aby efektywniej realizować cele?

Balast – Co utrudniało nam realizację zadań?

Nauczyciele mogą także napisać **list do siebie**. To bardzo skuteczna metoda ewaluacji indywidualnej. Opisywać możemy różne rzeczy, np. oczekiwania, wrażenia na temat wspólnego doskonalenia. Na podstawie listów wyciągamy wnioski i opracowujemy rekomendacje do dalszej pracy.

Przykłady pytań do listu:

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Jakie działania podejmowane w ramach procesowego wspomagania były dla mnie najbardziej rozwojowe i dlaczego?

Jak zastosowałam/em nabyte umiejętności w rozwijaniu umiejętności uczenia się uczniów?

Czego jeszcze potrzebuję, aby doskonalić moje umiejętności w zakresie indywidualizowania pracy na lekcji?

Jeszcze innym sposobem na podsumowanie działań w procesie wspomagania może być **drzewo**. Na dużym arkuszu papieru rysujemy drzewo (pień i konary). Konary podpisujemy hasłami odnoszącymi się do procesu wspomagania (jeden konar – jedno hasło). Obok drzewa rysujemy legendę, wykorzystując cztery kolory markerów, gdzie czerwony oznacza fatalnie, czarny – może być, niebieski – dobrze, zielony – perfekcyjnie. Zadaniem uczestników jest ocena i argumentacja oceny. Mogą zrobić to w grupach, każda z grup pracuje na odrębnym drzewie. Na zakończenie przedstawiają na forum swoje wypowiedzi. Tym samym dokonują podsumowania. Po prezentacji przez wszystkie grupy odbywa się dyskusja ukierunkowana na wnioski i rekomendacje.

Przykłady haseł do zapisania na konarach:

atmosfera, trudności, użyteczność w praktyce, współpraca, tempo realizacji.

Wartościowym sposobem na podsumowanie wspomagania mogą być także **grupy refleksyjne**. Nauczyciele tworzą małe grupy, w których dyskutują na temat podejmowanych działań. Dzięki dyskusji nauczyciele mogą poznać swoje opinie. Na

dyskusje przeznaczamy ok. 30 minut. Nauczyciele zapisują swoje wypowiedzi.

Przykłady pytań do dyskusji:

Co Was zaskoczyło w procesie wspomagania?

Co można w przyszłości zrobić inaczej?

Jakie działania Waszym zdaniem nie sprawdziły się? Dlaczego?

Co w procesie wspomagania było dla Was trudne?

Kolejny sposób podsumowujący proces wspomagania to **debata**. W zależności od wielkości rady pedagogicznej przeprowadzamy debatę z udziałem wszystkich nauczycieli. Możemy też zastosować wariant z wyborem do udziału w debacie zgłoszonych reprezentantów rady pedagogicznej (np. liderów zespołów przedmiotowych i zadaniowych). **Można tu zastosować opisaną wcześniej metodę World Cafe.**

Przykłady pytań do debaty:

Co było mocną stroną procesu wspomagania w naszej szkole?

Co było słabą stroną wspomagania w naszej szkole?

Jakie działania moglibyśmy podjąć w przyszłości, aby uniknąć trudności?

Jak w przyszłości można wzmocnić nasze działania, aby zwiększyć ich skuteczność?

Ciekawym rozwiązaniem na podsumowanie może być **kolaż**. Nauczyciele ilustrują zmiany, jakie zaszły w szkole po wdrożeniu procesu wspomagania wykorzystując różnorodne materiały: kolorowy papier, kolorowe czasopisma, skrawki materiału,

drobne ozdoby, fragmenty roślin, kleje, taśmy klejące, plastelinę, markery, farby, nożyczki, arkusz papieru formatu A0. Po przygotowaniu projektów następuje ich prezentacja na forum, a wnioski są spisywane i na koniec poddane dyskusji z ukierunkowaniem na rekomendacje.

Przykładowe pytania do wykorzystania w technice kolażu:

Z czym kojarzy się wam to, czego doświadczyliście w procesie wspomagania?

Jak postrzegacie efekty zmiany w szkole?

Które elementy zmiany są najbardziej widoczne?

Co było najtrudniejsze do zmiany?

Z czego jesteście najbardziej zadowoleni?

Co was zainspirowało, a co było barierą w procesie wspomagania?"

Polecane publikacje w zakresie podsumowania i oceny efektów wspomagania:

Borek A., Kowalczyk-Rumak E. (red.), [Różne drogi ewaluacji – poradnik dla dyrektorów szkół i placówek](#), Wydawnictwo Ery Ewaluacji [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Hajdukiewicz M. (red.), [Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 4. Realizacja i posumowanie działań](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Pintal D., Tomaszewicz D., [Wspomaganie szkół w rozwoju umiejętności uczenia się przez eksperymentowanie, doświadczanie i inne metody aktywizujące uczniów](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Bibliografia

Borek A., Kowalczyk-Rumak E. (red.), [Różne drogi ewaluacji – poradnik dla dyrektorów szkół i placówek](#), Wydawnictwo Ery Ewaluacji [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Borek A. Tędziągolska M. (red.), [Ewaluacja w szkole i przedszkolu. Materiały edukacyjne i narzędzia badawcze dla nauczycieli i nauczycielek](#), Era Ewaluacji [online, dostęp 15.12.2017].

Domaradzka-Grochowalska Z., Pintal D., Tomaszewicz D., *Rozwój szkół i kompetencji kluczowych uczniów w podległych JST szkołach i placówkach. Poradnik*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2018.

Dryden G., Vos J., *Rewolucja w uczeniu się*, Zysk i s-ka, Poznań 2003.

Eur-lex, [Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie](#), [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Wyd. MT Biznes, Warszawa 2009.

Hajdukiewicz M. (red.), [Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 2. Diagnoza pracy szkoły](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Hajdukiewicz M. (red.), [Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 3. Planowanie działań](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Hajdukiewicz M. (red.), [Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 4. Realizacja i posumowanie działań](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Harmin M., *Duch klasy. Jak motywować uczniów do nauki?*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2015.

Kubiczek B., *Metody aktywizujące. Jak nauczyć uczniów uczenia się?*, Wydawnictwo Nowik, Opole 2006.

Łaguna M., *Szkolenia. Jak je prowadzić, by...*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.

Owczarska B., Moszyńska A., Brudnik E., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2010.

Pintal D., Tomaszewicz D., [Wspomaganie szkół w rozwoju umiejętności uczenia się przez eksperymentowanie, doświadczanie i inne metody aktywizujące uczniów](#),

Ośrodek Rozwoju Edukacji [online, dostęp dn. 15.12.2017].

Prashnig B., *Learning Styles in Action*, Network Educational Press Ltd. 2006.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. poz. 356).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych (Dz. U. poz. 369).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz. U. poz. 1611).

Sterna D., *Uczę się uczyć. Ocenianie kształtujące w praktyce*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa, 2016.

System Ewaluacji Oświaty, [„Miękkie”, „alternatywne” metody ewaluacji](#) [online, dostęp dn. 17.01.2018].

Żurawska B., [Kompetencje kluczowe. Informator dla rodziców i opiekunów](#), Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP [online, dostęp dn. 15.12.2017.

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

